STÄLLNINGSTAGANDE

Organisationer, Människorättscentret och äldreombudsmannen kräver: Välfärdsområdena måste säkerställa äldres rätt till värdig omsorg

En allt större grupp äldre personer blir utan tillräckligt serviceboende med heldygnsomsorg. Samtidigt får också allt färre hemvård. Tillgången till dessa tjänster har försämrats orimligt mycket. Tillräcklig vård och omsorg hör till de äldres grundläggande och mänskliga rättigheter. Välfärdsområdena har ett ansvar för att säkerställa att dessa rättigheter förverkligas i praktiken.

Då det gäller serviceboende med heldygnsomsorg för äldre saknas även lagstiftning som tryggar de boendes självbestämmanderätt. Detta ökar risken för omotiverade begränsningsåtgärder och kränkningar av grundläggande och mänskliga rättigheter. Det sker till exempel kränkning av de äldres integritetsskydd, personliga frihet och säkerhet. Trots avsaknaden av särskild reglering ska välfärdsområdena säkerställa att äldre personers självbestämmanderätt respekteras inom serviceboende med heldygnsomsorg och att begränsningsåtgärder endast används som en sista utväg och i situationer som är tillåtna enligt lag.

Äldreombudsmannen, Människorättscentret samt tolv riksomfattande organisationer anser att välfärdsområdena måste säkerställa äldres rätt till serviceboende med heldygnsomsorg samt till god och värdig vård och omsorg. Vi föreslår tre åtgärder för välfärdsområdena för att lösa situationen.

1. Välfärdsområdena ska säkerställa att äldre personers självbestämmanderätt förverkligas inom serviceboende med heldygnsomsorg

Vid serviceboende med heldygnsomsorg har det förekommit upprepade och allvarliga problem vid användningen av begränsningsåtgärder. De äldres möjligheter att röra på sig begränsas på vårdhem till exempel så att de binds fast i en stol eller säng under långa perioder. Det är också vanligt att begränsa de äldres rörelsefrihet med hjälp av lugnande läkemedel. Bakom detta kan det finnas brister i personalens kompetens, otillräcklig bemanning eller hög personalomsättning.

Även om mer detaljerad lagstiftning om främjandet av äldre personers självbestämmanderätt saknas ska välfärdsområdena säkerställa att verksamheten utgår

från respekten för självbestämmanderätten och att begränsningsåtgärder förebyggs systematiskt i de tjänster som välfärdsområdena tillhandahåller i egen regi eller upphandlar. Detta förutsätter tillräcklig personal och kompetens, ändamålsenliga verksamhetsrutiner samt en fysisk vårdmiljö som är anpassad för de äldres behov.

2. Välfärdsområdena ska förbättra tillgången till serviceboende med heldygnsomsorg

Äldre personers tillgång till heldygnsomsorg har försämrats orimligt mycket. Detta har lett till att äldre personer i allt sämre skick bor hemma med stöd av alltför få tjänster.

Inom hemvården och gemenskapsboende finns äldre personer vars behov av vård, omsorg och service förutsätter serviceboende med heldygnsomsorg. Många äldre personer behöver hjälp dygnet runt. Om den hjälp och omsorg som behövs inte kan ordnas på ett tryggt sätt inom hemvården eller gemenskapsboendet, ska den äldre få en plats inom serviceboende med heldygnsomsorg i rätt tid.

Vid valet av serviceboende ska även den äldres rätt att få service på sitt eget språk samt rätten att upprätthålla kontakten med sin familj och andra närstående beaktas. Detta kan säkerställas genom att den äldre erbjuds en plats på ett vårdhem som, med beaktande av avståndet, gör det möjligt för familjemedlemmar och andra närstående att besöka den äldre.

Riksdagens biträdande justitieombudsman har gett välfärdsområdena flera anmärkningar om den svaga tillgången till tjänster för äldre samt om de långa kötiderna. Välfärdsområdena ska bedöma tillgången till serviceboende med heldygnsomsorg och säkerställa att tjänsterna ordnas i en omfattning som motsvarar det faktiska behovet.

3. Välfärdsområdena ska säkerställa tillräcklig personal och kompetens

För närvarande finns det ofta alltför få anställda vid serviceboende med heldygnsomsorg i förhållande till de äldres behov. När äldre personer får plats inom serviceboende med heldygnsomsorg behöver de mer hjälp än tidigare. Om personalens antal och kompetens inte motsvarar de boendes behov äventyras kvaliteten och säkerheten i vården och omsorgen, samtidigt som risken för omotiverade begränsningsåtgärder ökar. En sådan situation kränker de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna för äldre som är i sårbar ställning.

Den lagstadgade personaldimensioneringen på serviceboende med heldygnsomsorg beräknades i början av 2025 till minst 0,6 arbetstagare som utför direkt kundarbete per invånare, medan den ännu året innan var 0,65. I och med den minskade personaldimensioneringen har största delen av enheterna för heldygnsomsorg sänkt sin dimensionering. Enligt uppgifter från THL har antalet anställda minskat med sju procent

från 2024 till 2025, även om antalet invånare på serviceboende med heldygnsomsorg inte har minskat.

Välfärdsområdena ska säkerställa att personalens antal och kompetens inom serviceboende med heldygnsomsorg motsvarar de äldres behov. Detta ska beaktas utöver de tjänster som välfärdsområdet producerar i egen regi även i de köpta tjänster som upphandlas genom konkurrensutsättning, i avtalen och i tillsynen över tjänsterna.

Välfärdsområdena har möjlighet att påverka huruvida äldres rätt till tillräcklig vård och omsorg, säkerhet och självbestämmande förverkligas i praktiken. Ekonomiska anpassningsåtgärder får inte leda till äventyrande av tillgången till tjänster, tillräcklig personalen eller äldre personers grundläggande fri- och rättigheter samt mänskliga rättigheter.

Undertecknare:

Centralförbundet för de gamlas väl rf
Centralförbundet för äldre- och närståendeomsorg VALLI rf
Eläkeliitto ry
Folkhälsan
Ikivihreät eläkeläiset ry
Kansallinen senioriliitto ry
KRELLI Kristilliset eläkeläiset ry
Minnesförbundet rf
Människorättscentret
Omaisena edelleen ry
Pensionstagarnas Centralförbund PCF rf
Pensionärerna rf
Svenska pensionärsförbundet rf
Äldreombudsmannen